

Markanvändning, naturresursnyttjande, rättigheter och motstående intressen

Lagstiftning, FPIC och ILO

Malin Brännström

Skellefteå den 24 januari 2017

Vad jag ska prata om idag

- Lagstiftningen.
- Centrala inslag – rättigheter, allmänna intressen och riksintressen.
- Vad är egentligen en rättighet?
- Betydelsen av allmänna intressen.
- Egendomsskyddet.
- Vikten av att skilja på rättigheter och allmänna intressen.
- Förändringar i rätten, domstolarnas ”nya” roll.
- Brister i dagens lagstiftning.
- Urfolksrättens betydelse. FPIC. Urfolksdeklarationen m.m.

Dagens slutsatser

- Domstolarna har fått en viktig roll för att förtydliga rättigheternas innebörd och göra avvägningar mellan olika intressen.
- Det sker just nu viktiga förändringar i rätten som gör att innebörden av samiska markrättigheter kommer att klargöras.
- Lagstiftningen inom den speciella fastighetsrätten står inför stora utmaningar – egendomsskyddet – förmodligen krävs att lagstiftaren vidtar åtgärder.
- FPIC innebär att samråd enligt gällande lagstiftning inte är tillräckliga.

Lagstiftning

- 1970 Fastighetsbildningslagen
- 1971 Rennäringslagen
- 1979 Skogsvårdslagen
- 1987 Naturresurslagen/miljöbalken
- 1987 Plan- och bygglagen
- 1991 Minerallagen

Resultatet av ”den fysiska riksplaneringen”.

Markanvändningens byggstenar

- Rättigheter till marken – äganderätt, renskötselrätt, mineralrätt, servitut, arrende, nyttjanderätter.
- Allmänna intressen – militära intressen, naturvård, kommunikation, infrastruktur, friluftsliv, kulturmiljö.
- Riksintressen – rennäring, yrkesfiske, naturvärden, kulturvärden, friluftsliv, värdefulla ämnen och material, industriell produktion, energiproduktion.

```
graph TD; A([Staten]) --- B([Andra samiska markrättigheter?]); A --- C([Äganderätt]); A --- D([Mineralrätt]); A --- E([Renskötselrätt]);
```

Staten

Andra samiska
markrättigheter
?

Äganderätt

Mineralrätt

Renskötselrätt

Staten

The diagram consists of three blue ovals. The top oval is labeled 'Staten'. Below it, two ovals are positioned side-by-side: 'Äganderätt' on the left and 'Renskötselrätt' on the right. Between these two bottom ovals, the text 'PRIVATRÄTT' and 'CIVILRÄTT' is written in red, stacked vertically.

Äganderätt

PRIVATRÄTT
CIVILRÄTT

Renskötselrätt

Staten

A diagram illustrating the relationship between the State and Public Law. At the top is a blue oval labeled 'Staten'. Below it, centered, is the text 'OFFENTLIG RÄTT' in red. At the bottom are two blue ovals: 'Äganderätt' on the left and 'Renskötselrätt' on the right.

OFFENTLIG
RÄTT

Äganderätt

Renskötselrätt

Vad är egentligen en rättighet?

- En rätt att förfoga över mark, omfattar bl.a. rätten att:
 - använda marken,
 - fatta beslut om markens användning,
 - tillgodogöra sig markens ekonomiska värde.
- Skydd i förhållande till andra.
- Skydd i förhållande till staten.

Samiska markrättigheters rättsliga status

- Först rättigheter (Korpijakko-Labba, Päiviö, Strömgren).
- Sen privilegier – givet genom lag (1900-tal).
- 1981 Skattefjällsmålet – urminnes hävd – egendomsskydd. Helt klart att det rör sig om rättigheter av civilrättslig (privaträttslig) karaktär.

Tiden efter Skattefjällsmålet

- 1987 Naturvårdslagen, rennäringen som riksintresse
- 1989 Samerättsutredningen
- 1991 Skogsvårdslagen ändras
- 1993 Förändringar i RNL – urminnes hävd skrivs in
- 1993 Sametinget inrättas
- 1993 Småviltjaksbeslutet

Fokus – kollektivet, allmänna intressen, näringar, balansera intressen.

Utredningarnas tid tar vid

- 1999 ILO-utredningen
- 2002 Sametingets roll i det svenska folkstyret
- 2001 Rennäringspolitiska kommitténs slutbetänkande
- 2005 Jakt- och fiskerättsutredningen
- 2005 Nordisk samekonvention
- 2006 Gränsdragningskommissionens slutbetänkande

Remissförfarandet – starka invändningar mot förslagen.
Politiskt har det hänt väldigt lite...

Rättsutveckling genom domstolsprocesser

- 1981 Skattefjällsmålet – urminnes hävd – egendomsskydd.
- (2002 Härjedalsmålet).
- 2011 Nordmalingsmålet – sedvanerätt.
- Girjasmålet om jakt- och fiskerättigheter.

Renskötselrättens rättslig status

- Grundar sig i urminnes hävd/sedvanerätt.
- En rätt att använda marken för sig och sina renar – preciseras genom 15 – 25 §§ rennäringslagen.
- En rätt att fatta beslut om hur egendomen ska användas.
- En rätt att tillgodogöra sig markens värde.
- Kräver skydd i förhållande till andra.
- En starkare rätt till marken än vad som erkänns i lagstiftningen.

Andra samiska markrättigheter

- En av de största bristerna i lagstiftningen.
- Samer gör anspråk på rättigheter som idag inte erkänns i rättsordningen.
- Forskning krävs!

Egendomsskyddet 2:15 RF och 1:1 EKMR

- Utgångspunkten – rättighetshavaren ska kunna använda sin egendom.
- För inskränkningar i den rätten krävs ett
 - Angeläget allmänt intresse.
 - Proportionalitet.
 - Överväga ekonomisk kompensation.
- Statens positiva förpliktelser – effektivt skydd genom domstolsprövning.

Staten

Rättighet

Rättighet

Grundläggande rättigheternas förändrade betydelse och domstolarnas ”nya” uppgift

- 1974 ny regeringsform – svagt skydd för grundläggande rättigheter (2 kap).
- 1994 medlemskap i EU.
- 1994 Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna införlivas i svensk rätt.
- Länge ett synsätt att 2 kap. RF riktade sig enbart till lagstiftaren.
- Rättighetsskyddet förstärks successivt, främst genom HD.
- 2010 ändringar i regeringsformen – domstolarnas uppgift tydliggörs – uppenbarhetsrekvisitet tas bort – 1:2 6 st. RF.

Rättsutvecklingen i Sverige

- Grundlagens betydelse har stärkts = starkare egendomsskydd.
- Rättigheternas nya funktion.
- Domstolarnas nya roll.

Intressanta domar som rör egendomsskyddet

- NJA 2013 s. 350 – minerallagen.
- NJA 2014 s. 332 – fiske i Torne älv.
- MÖD:s mål F 9782-15, dom 2017-03-06 – FBL – överklagat – pt?
- RH 2014:37 – jaktbrott.

”Rennäringen” som allmänt intresse!

- Behov av stora betesområden.
- Svårt att få skydd i förhållande till andra intressen.
- En central del av den samiska kulturen.
- Urfolk, 1:2 6 st. RF – Samiska folkets möjlighet att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.

Grundlagens krav på främjande, 1:2 6 st. RF

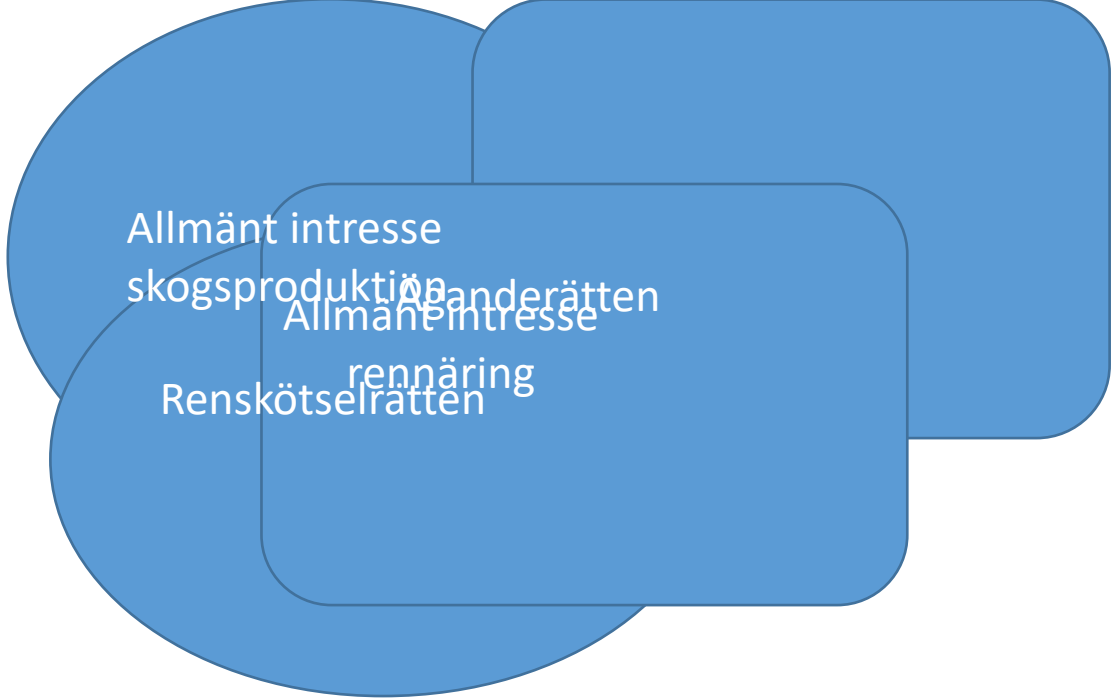
- Det samiska folkets möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv **ska främjas**.
- Omfattar renskötsel och annan markanvändning som är viktiga delar av den samiska kulturen.
- Ett krav på positiva åtgärder för att främja.

Allmänt intresse
skogsproduktion

Äganderätten

Allmänt intresse
rennäring

Renskötselrätten

Betydelsen för samiska markrättigheter?

- Domstolen kan inte ta för givet att lagstiftningen inom fastighetsrätten är förenlig med egendomsskyddet och andra grundläggande rättigheter.
- Domstolen måste göra en självständig bedömning om det finns ett angeläget allmänt intresse, om det föreligger proportionalitet och om det ska utgå ersättning.
- Rättigheterna måste skiljas från det allmänna intresset rennärning ("samisk kultur").

Urfolksrättens påverkan

- 1977 Riksdag och regering uttalar att samerna är ett urfolk
- 1989 ILO:s konvention nr 1989
- 1999 ILO-utredningens slutbetänkande
- 2005 Förslag till Nordisk samekonvention
- 2007 Urfolksdeklarationen (Sverige: balansera intressen)
- 2010 Grundlagen ändras, RF 1:2 6 st.: samernas kultur *ska främjas*.

Rättsutveckling urfolksrätt

- FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (art 27).
- FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.
- FN:s konvention om rasdiskriminering.
- FN:s konvention om biologisk mångfald.

Särskilt intressant! Prövningen av Rönnbäcken-ärendet hos CERD.

Free prior and informed **consent** (FPIC)

- En rätt för urfolk att gör fria och informerade val som rör deras kultur, land och resurser.
- Ingen ny rätt, utan ett utvidgande av den redan etablerade rätten att delta och konsulteras.
- Självbestämmande. Kollektivet.
- Rättsligt: egendomsrättigheter, kulturella rättigheter, icke-diskriminering. Individerna.
- Poma Poma v. Peru – konsultationer är inte tillräckligt.

Sammanfattning

- Lagstiftningen är inte uppdaterad vad gäller samiska markrättigheternas rättsliga status.
- Den politiska processen har sedan länge stannat upp.
- Urfolksrätten påverkar – men det behöver konkretiseras vad den innebär på nationell nivå.
- Förändringarna i grundlagen 2010 och rättspraxis – nya förutsättningar för domstolsprövningar.
- Prövningar i domstolarna blir centrala för att få innebörden av de samiska markrättigheterna prövade.
- Måste utreda om lagstiftningen är förenlig med egendomsskyddet och grundlagen i övrigt.
- Måste skilja på rättigheter och allmänna intressen.
- Urfolksrätten kräver att samråd/konsultationer ersätts med ”förhandligar”/”överenskommelser”.